

LUND UNIVERSITY

Pedagogisk utbildning i ett utvecklingsperspektiv

Sonesson, Anders; Mårtensson, Katarina; Roxå, Torgny

Published in:
Utvecklingskonferensen för högre utbildning 2005

2005

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Sonesson, A., Mårtensson, K., & Roxå, T. (2005). Pedagogisk utbildning i ett utvecklingsperspektiv. I I. Järnefelt (Red.), *Utvecklingskonferensen för högre utbildning 2005* UCLU - Lunds universitet.

Total number of authors:
3

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Pedagogisk utbildning i ett utvecklingsperspektiv

Anders Sonesson, Katarina Mårtensson och Torgny Roxå. CED – Centre for educational development, Lunds universitet.

ABSTRACT

Behörighetsgivande högskolepedagogisk utbildning har nu blivit verklighet runt om i landet. Det finns från flera håll en stark förhoppning om att sådan utbildning ska bidra till att undervisningen utvecklas. Samtidigt kostar dessa kurser både pengar och tid, något som kanske går ut över andra utvecklingsinitiativ. Det är därför extra viktigt att ha ett utvecklingsperspektiv vid planering och genomförande av dessa kurser. Hur kan ett sådant perspektiv se ut?

Det finns idag en ökande medvetenhet om hur det sociala sammanhang lärare befinner sig i kan begränsa alternativt möjliggöra utveckling av undervisningen. Trowler & Cooper (2002) definierar det sociala sammanhanget med en beskrivning av *teaching and learning regimes* (TLR) bestående av ett antal kulturella komponenter vilka påverkar lärares upplevelser och agerande i och runt undervisningen. Ett utvecklingsperspektiv på högskolepedagogisk utbildning bör därför innebära tankar inte bara om hur individer ska utvecklas utan också om hur kurserna ska bidra till att det sociala sammanhanget och dess TLR kan utvecklas. Vi menar att detta perspektiv lätt förbises. Själva begreppet behörighetsgivande är i detta sammanhang problematiskt. Det signalerar att utbildningen gör någon behörig till ett sammanhang – inte att sammanhanget bör utvecklas!

Detta rundabordsamtal syftar till att fördjupa diskussionen kring utmaningen att utveckla både individer och det sammanhang de ingår i. Vi hävdar att högskolepedagogisk utbildning måste ses som *en* del i en strategi som syftar till utveckling av undervisningen inom den högre utbildningen.

INLEDNING

Det har under lång tid hävdats att undervisningen vid landets lärosäten bör förbättras. Ett problem som ofta framhålls är att fokus vid mycken undervisning verkar ligga på informationsöverföring och inte på studentens

lärande, varken som process eller som utfall. Detta fenomen är mycket omskrivet även i internationella sammanhang och de efterlysta förändringarna av undervisningen är ofta av omfattande och omvälvande natur - Barr & Tagg (1995) efterlyser ett paradigmskifte inom den högre utbildningen. Mot bakgrund av detta är det förstäligt att det i Sverige länge har höjts röster för obligatorisk pedagogisk utbildning för högskolans lärare. På senare tid har dessutom den högre utbildningen fått krav på sig att i större utsträckning än tidigare bidra till välfärden, både den individuella och den nationella. Detta innebär också krav på att undervisa en större och mer heterogen studentpopulation.

År 2002 infördes i högskoleförordningen föreskrifter om högskolepedagogisk utbildning som ett krav för behörighet till lektors- och adjunktstjänster. Till följd av detta ses nu på lärosätena runt om i landet en utökning av den högskolepedagogiska kursverksamheten. Antalet akademiker som går sådana kurser har ökat, troligen rätt dramatiskt. Vid Lunds universitet deltog under 2004 cirka 1200 personer i någon form av behörighetsgivande högskolepedagogisk utbildning. Denna utbildnings totala omfattning var i Lund under 2004 ca 1950 deltagarveckor (se *Pedagogisk utbildning för högskolans lärare - Slutrapport från Pilotprojektet vid Lunds universitet, 2005*). Omfattningen för 2005 har haft liknande proportioner. Vid landets lärosäten utvecklas nu strukturer för att kunna tillgodose den högskolepedagogiska utbildningen, något som tillsammans med den löpande kursverksamheten innebär kostnader. De extra anslag som tillförts högskolorna för detta ändamål är i sammanhanget små och kostnaden bärs sannolikt till största del av omfördelningar av lärosätenas resurser. Den tid som kursdeltagandet tar i anspråk är ansenlig och tas vid Lunds universitet mestadels ifrån lärarnas ofta ringa och redan hårt ansatta fortbildningstid. Sammantaget ställer detta stora krav på utbildningen: den ska bidra till ovan

nämnda paradigmskifte samt hjälpa den högre utbildningen att leva upp till sitt utökade samhällliga uppdrag. Dessutom måste den framstå som relevant och värdefull för kursdeltagarna och deras institutioner.

DEN HÖGSKOLEPEDAGOGISKA UTBILDNINGEN I ETT UTVECKLINGSPERSPEKTIV

Lewis Elton (2001) kommenterar högskolepedagogisk utbildning för lärare så här: "[It] should develop a critical understanding of the teaching and learning process and, at least in part, aim at changing the system, rather than people into it". Eltons kommentar kan sägas handla om två saker – individens utveckling *samt* utvecklingen av det sociala sammanhang som omger undervisningen (systemet). När det gäller lärarnas utveckling är det uppenbart att Elton vill se att de utvecklar en förståelse som kvalitativt skiljer sig från den i "systemet" vedertagna. Denna vilja delar Elton med många. I diskursen runt högskolepedagogisk utbildning för lärare hörs tydligt att man är ute efter att påbörja ett slags "double loop learning" (Argyris & Schön 1974) där antaganden, rutiner, värderingar runt den egna undervisningspraktiken kritiskt prövas av kursdeltagaren. I beskrivningar av högskolepedagogiska utbildningar är målsättningen ofta att lärarna ska utvecklas till "reflekterande praktiker" (Schön 1983) vad avser den egna undervisningspraktiken. Siktet är många gånger inställt på en ganska radikal förändring i synen på undervisning och lärande (se Ho 2001 som exempel). Även den högskolepedagogiska litteratur som används i dessa sammanhang, exempelvis Biggs (2003) och Ramsden (2003), innehåller forskningsunderbyggd kritik av antaganden och företeelser typiska för en undervisningskultur som inte sätter studenternas lärande i fokus. Sannolikt lyckas man i många högskolepedagogiska kurser ganska väl med denna del av Eltons önskan. I vår erfarenhet uttrycker deltagande lärare ofta att de under de introducerande kurserna har utvecklat en syn på undervisning och lärande som kvalitativt skiljer sig både från deras egna tidigare synsätt och från det i deras lokala sammanhang gängse synsättet på dessa frågor.

Men räcker detta för att det sociala sammanhanget runt undervisningen ska utvecklas, "changing the system" för att citera Elton? Om svaret är "ja" skulle det förutsätta att lärarna efter de högskolepedagogiska kurserna både konsekvent agerar utifrån sina nyvunna insikter och också fortsätter sitt "double loop learning" i ett sammanhang som sannolikt inte är optimalt för någonting. Tvärtom har forskning visat att lärares agerande i den egna undervisningen är relaterat till deras upplevelse av det omgivande sammanhanget (se t. ex. Prosser & Trigwell 1999). Dessutom skulle ett "ja" förutsätta att dessa lärares insikter och förhållningssätt via ett slags diffusionsprocess sprider sig inom lärosätet till andra lärare, administratörer, ledning och även ger avtryck i beslut och policys. Detta är särskilt lätt att kritisera utifrån det faktum att mycket undervisning idag är en helt privat angelägenhet mellan den enskilde läraren och dennes studenter (se t. ex. Roxå & Mårtensson 2004).

Vidare är det inte självklart att andra lärare skulle vara öppna för en sådan diffusion, eller att de utbildade lärarna skulle vilja försöka sprida sina kunskaper. Inom en institution finns antaganden, tyst kunskap, vedertagen undervisningspraxis, motstridiga mål, regler, och maktrelationer som effektivt kan sätta stopp för detta (Trowler & Cooper 2002). Slutligen har en diffusionsprocess sannolikt en mycket begränsad räckvidd. Den måste, för att vara effektiv, nå alla redan fast anställda lärare som inte går utbildningen. Dessa lärare har oftast ett betydligt större inflytande på undervisningen än den grupp lärare som faktiskt utbildas. Dessutom måste diffusionsprocessen nå den nivå som fördelar medel, tillsätter tjänster samt skriver policys.

Som framgår av ovanstående resonemang anser vi inte att högskolepedagogisk utbildning i sig kommer att leda till att det sociala sammanhanget runt undervisningen utvecklas – åtminstone inte i tillräckligt stor utsträckning eller tillräckligt snabbt. Däremot ser vi utbildningen som en mycket viktig del i en sådan utvecklingsprocess, under förutsättning att den är en del av en sammanhållen strategi som också rymmer en rad andra, parallella och harmonierande aktiviteter/åtgärder.

En sådan strategi för pedagogisk utveckling bör inte bara sikta på att utveckla individer till bättre lärare utan måste också sikta på att utveckla det sociala sammanhanget runt undervisningen. Detta dubbla syfte ställer sannolikt andra krav på utbildningen än vad ett ensidigt syfte på att utbilda individer till bättre lärare gör. Frågor som är angelägna att diskutera är då: Vilka är dessa krav och hur kan de tillmötesgå? Hur kan den ovan efterlysta strategin se ut?

DEN HÖGSKOLEPEDAGOGISKA UTBILDNINGEN VID LUNDS UNIVERSITET

Det dubbla syftet på individ och sammanhang återspeglar sig i den beskrivning av akademiska lärares kompetens som används vid Lunds Universitet. Beskrivningen tar sin utgångspunkt i *Scholarship of teaching and learning*, SoTL, såsom begreppet definierats av Kreber (2002) och Trigwell & Shale (2004). Det innebär ”ett reflekterande och forskande förhållningssätt till den egna undervisningen, underbyggt av relevant forskning och teoribildning [samt] förmåga att tillvarata, systematisera och kommunicera egna undervisningserfarenheter i avsikt att bidra till kunskapsbildning, lokalt eller i vidare sammanhang” (*Pedagogisk utbildning för högskolans lärare - Slutrapport från Pilotprojektet vid Lunds universitet, 2005*). I praktiken innebär den högskolepedagogiska utbildningen vid Lunds universitet att deltagarna i kurserna:

1. med stöd av generell och ämnesspecifik pedagogisk/didaktisk forskning problematiserar den egna undervisningens *vad*, *varför*, och *hur* och/eller inom det egna kunskapsområdet;
2. samlar och analyserar data från det egna undervisningssammanhanget; och
3. bidrar till gemensam kunskapsbildning, i gradvis vidare sammanhang och i enlighet med vedertagen akademisk praxis.

Den tredje punkten kan också beskrivas som ”making transparent, for public scrutiny, how learning has been made possible” (Trigwell et al., 2000) för att markera kopplingen till den egna undervisningspraktiken. Vi anser att denna punkt är kritisk för den pedagogiska

utbildningens möjligheter att både stödja individens kompetensutveckling och utvecklingen av det sociala sammanhanget runt undervisningen i en forskningstung miljö som Lunds universitet. Den tredje punkten ställer krav på bl. a. anknytning och avgränsning till befintlig kunskapsbildning, generalisering, abstrahering, uttolkning etc. – processer som sannolikt fördjupar den enskilde lärarens förståelse för sin egen undervisningspraktik men som också skapar ökat värde visavi andra lärare och dessas undervisningssammanhang. Den publika dimensionen innebär också att ett stycke reflekterande och forskande förhållningssätt till lärande och undervisning blir synligt, vilket förutom att kunna upplevas som belönande av den som presenterar också är viktigt för att synen på undervisning ska förändras. Vidare medför detta att komplexiteten i lärargärningen tydliggörs vilket bör kunna förändra synen på hur denna ska behandlas, belönas och bemedlas.

Den publika dimensionen av SoTL kräver specifika arenor för kollegialt samspel. De högskolepedagogiska kurserna utgör i sig själva sådana arenor: I målbeskrivningen för Lunds humanistiska/teologiska fakultets projektorienterade fördjupningskurs hittar man följande formulering: ”Projektet [...] ska:

- Bidra till den pedagogiska diskussionen inom institutionen och området
- Vara förankrat i relevant litteratur
- Redovisas i en rapport som kan användas i [humanistiska/teologiska fakultetens] arbete med att utveckla undervisningen”

Andra arenor som etablerats är institutionsseminarier, universitetsgemensamma seminarier samt Lunds tekniska högskolas (LTH) *Inspirationskonferens*. Ett belöningsystem vars kriterier baserats på SoTL har tagits fram vid LTH med stöd av Genombrottet (LTH: s högskolepedagogiska utvecklingsprogram, <http://www.lth.se/genombrottet>) och detta har spridit sig även till andra fakulteter. I rapporten från Lunds universitets Excellensprojekt 3.6, *Framgångsrika utbildningsmiljöer*, har en pedagogisk utvecklingsplan, Genombrottet XL, lagts fram. I rapporten föreslås, med start den 1/1 2006, att:

1. Styrelsen beslutar uppdra åt Lunds universitets områden att:
 - bedriva pedagogisk kompetensutveckling enligt ovan. Härvid skall ambitionerna sträcka sig längre än till enbart individuell kompetensutveckling.
 - utveckla belöningsystem för goda pedagogiska insatser. Härvid skall särskild omsorg läggas på tydlighet i kriterier och bedömningsprocesser.
 - inrätta arenor för en allt mer avancerad pedagogisk diskussion. Härvid skall moment från forskarvärlden tas till vara i form av peer-review, skriftlig dokumentation och användande av referenser.
 - genomföra strategier för återkoppling på pedagogisk verksamhet. Härvid skall användandet av data i syfte att stärka den pedagogiska diskussionen stå i centrum.
2. Genomförandet skall utmärkas av interkollegial diskussion på ett sätt som är forskningsinspirerat och anknyter till litteratur kring *Scholarship of Teaching*. En strävan att i den allt mer avancerade pedagogiska diskussionen involvera samtliga inblandade parter skall vara mycket tydlig.
3. Styrelsen beslutar vidare att åt rektor uppdra att på ett lämpligt sätt moderera processen, eventuellt genom att fatta ytterligare beslut, samt att hålla styrelsen informerad i ärendet.

Vid universitetsstyrelsens sammanträde 23-24 september 2005 beslutades att:

[...] uppdra till fakultetsområdena i samråd med rektor att låta ta fram pedagogiska utvecklingsplaner för respektive område innefattande bl. a. pedagogisk kompetensutveckling, både individuell och kollektiv, utveckling av ett belöningsystem för goda pedagogiska insatser, tillskapande av arenor för avancerad pedagogisk diskussion och genomförande av strategier för återkoppling på pedagogisk verksamhet. I detta sammanhang är det särskilt viktigt att alla åtgärder som vidtas har en grundmurad förankring i ett kvalitetssäkringssystem.

Dessa exempel på aktiviteter, åtgärder och beslut verkar parallellt och i synergi med den

högskolepedagogiska utbildningen. Sammantaget blir här en framväxande strategi för utvecklingen av undervisningen vid Lunds universitet synlig. ■ ■ ■

REFERENSER

- Argyris, M. & Schön, D. (1974) *Theory in Practice. Increasing professional effectiveness*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Barr, R.B. & Tagg, J. (1995) From teaching to learning – a new paradigm for undergraduate education. *Change* 27(6) 12-26
- Biggs, J. (2003) *Teaching for Quality Learning at University*. Open University Press
- Elton, L. (2001) Training for a Craft or a Profession? *Teaching in Higher Education* 6(3) 421-422
- Excellensprojektet: 3.6 Framgångsrika utbildningsmiljöer. (2005) *Rapport från Lunds universitets Excellensprojekt*. www3.lu.se/lu/excellens/rapporter.php
- Kreber, C. (2002). Teaching Excellence, Teaching Expertise, and the Scholarship of Teaching. *Innovative Higher Education* 27(1) 5-23
- Lörstad, B., Lindberg-Sand, Å., Gran, B., Gustafsson, N., Järnefelt, I., Lundkvist, H., Sonesson, A. (2005) *Pedagogisk utbildning för högskolans lärare - Slutrapport från Pilotprojektet vid Lunds universitet*. www.ced.lu.se/pilotprojektet
- Ho, A. (2001). The conceptual change approach to improving teaching and learning: An evaluation of a Hong Kong staff development programme. *Higher Education* 42:143-169
- Prosser, M. & Trigwell, K. (1999). *Understanding learning and teaching – The experience in higher education*. Buckingham: SRHE and Open University Press.
- Ramsden, P. (2003) *Learning to Teach in Higher Education*. Falmer Press
- Trigwell, K. & Shale, S. (2004). *Student learning and the scholarship of university teaching*. *Studies in Higher Education*. 29(4) 523-526

Trigwell, K., Martin, E., Benjamin, J. & Prosser, M. (2000) Scholarship of teaching: a model, *Higher Education Research and Development*, 19 155-168.

Trowler, P. & Cooper, A. (2002) Teaching and Learning Regimes: Implicit theories and recurrent practices in the enhancement of teaching and learning through educational development programmes. *Higher Education Research & Development*. 21(3): 221-240

Roxå, T. & Mårtensson, K. (2005) Faculty level strategies for how to support teachers going public – and problems encountered. *Proceedings from the 3rd and 4th International Conference on the Scholarship of Teaching and Learning*, London, City University

Schön, D.A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books.

Universitetsläraren som specerihandlare – en konsekvens av satsningar på flexibel utbildning?

Martin Stigmar, Universitetspedagogiskt Centrum (UPC), Växjö universitet.

SAMMANFATTNING

Hur påverkar deprofessionaliseringstendenser universitetsläraryrket och studenters förutsättningar för ett lärande av god kvalitet? Denna fråga utgör utgångspunkt och fokus för mitt bidrag. Det är en besvärande obalans mellan å ena sidan de omfattande nationella ekonomiska satsningar som gjorts på flexibel utbildning (tex distansundervisning, Nätuniversitetet osv.) och å andra sidan avsaknaden av en kritisk diskussion kring konsekvenserna av dessa satsningar för universitetsläraryrket och studenters lärande.

I Sverige ser vi en tydlig kraftansträngning kring att flexibel utbildning ska stödjas (se tex, Nätuniversitetet; Regeringens prop. 2001/02:15; SOU 2001:13).

Dessa satsningar kan förstås som ett led i en demokratiseringsprocess där det handlar om att högskolor och universitet ska erbjuda nya målgrupper utbildning. Det kan röra sig om människor som kommer från en icke-akademisk familjebakgrund eller om studieintresserade som är bundna geografiskt till sin boendeort.

Satsningen har emellertid skett oreflekterat vad avser konsekvenserna för universitetsläraryrket. Vad händer egentligen med universitetslärarrollen när allt mer av un-

dervisningen bedrivs via Internet? På vilket sätt kommer yrkesrollen att påverkas och därmed studenternas lärmiljö? Vari kommer universitetslärarrollens arbetsuppgifter bestå? Finns risken att arbetsuppgifterna blir triviala och mekaniska? Hur kommer lärare inom högre utbildning kunna garantera god kvalitet i utbildningen? Kommer yrkesrollen att avprofessionaliseras i likhet med lärarrollen i ungdomsskolan och därmed förlora i status? Vem ska bevaka studentens intresse i lärprocessen, vem ansvarar för helheten när studenterna väljer fritt i kursutbud och bland olika moduler?

De ekonomiska satsningar som gjorts har nästan uteslutande varit av organisatorisk ramfaktorkaraktär och har därmed hittills inte fokuserat de högskolepedagogiska frågorna. Därför finns det ett omfattande behov av att en fokusförflyttning sker från ekonomi och teknik till de högskolepedagogiska frågorna kring de framtida lärsituationer som studenter, bibliotekarier och universitetslärare skapar i samverkan.

Det är nödvändigt att akademiska lärare reflekterar över frågorna ovan för att på så sätt medvetet kunna utforma lärmiljöer och undervisningsformer i en önskvärd riktning.

